

International Journal of Social Sciences

ISSN:2587-2591

DOI Number:<http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.20.8>

Volume 8/4

2024 p. 136-159

KUVEYT SİYASETİNDE PARLAMENTOER DÖNÜŞÜM ve ULUSAL MECLİSİN AÇILIŞI

PARLIAMENTARY TRANSFORMATION IN KUWAITI POLITICS AND THE OPENING OF THE NATIONAL ASSEMBLY (1963-1967)

Ayfer ÖZÇELİK*

Hilal BAYTAR**

ÖZ

Körfez ülkeleri arasında stratejik bir konuma sahip olan Kuveyt, 17.818 km²'lik yüzölçümüyle Irak ve Suudi Arabistan'a sınırlı komşusudur. Siyasi meşruiyetini, Arap dünyasında hâkim olan İslam öğretileri ile kabile geleneklerine dayandıran Kuveyt, bu değerler çerçevesinde kendine özgü bir yönetim modeli geliştirmiştir. 18. yüzyılın ortalarından itibaren ülkenin idari yapısı, Arap Yarımadası'nın iç kesimlerinden göç eden ve yerel yönetimde üstünlük kazanan Utub Kabilesine mensup El-Sabah Ailesinin liderliği etrafında şekillenmiştir. 19. yüzyılın başlarından itibaren Kuveyt emirleri, Osmanlı Devleti'ne özerk bir statüyle bağlı kalmayı kabul etmiş; bu emirler kaymakam unvanını benimsemiş ve gemilerinde Osmanlı bayrağını dalgalandırmışlardır. Ancak 1899 yılında Emir Mübarek'in İngiltere ile imzaladığı Protektora (Koruma) Anlaşması, Kuveyt'in İngiliz himayesi altına girmesine yol açmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından bölgedeki nüfuzunu güçlendiren İngiltere, Kuveyt'i fiilen Osmanlı Devleti'nden koparmış ve kendi kontrolü altında bir şeyhlik sistemine dönüştürmüştür.

Kuveyt'te siyasi dönüşüm sürecinde 1921 yılında İstişare Meclisi'nin, 1938 yılında ise Yasama Meclisi'nin kurulması, parlamenter yapının temel taşlarını oluşturan önemli adımlar olarak öne çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında petrol endüstrisinin hızla gelişmesi, ülkede ekonomik ve toplumsal yapıyı etkilemiş, modernleşme sürecini hızlandırmıştır. 19 Haziran 1961'de tam bağımsızlığın kazanılmasıyla başlayıp, 1962'de ilk anayasanın ilan edilmesi ve Ocak 1963'te de Ulusal Meclis'in açılmasıyla devam eden bu süreç, Kuveyt'in modern siyasi yapısını şekillendirmiş ve bölgedeki parlamenter sistem örneklerinden biri haline gelmesini sağlayan kritik bir dönüm noktasıdır.

* Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, E-mail: aozcelik@pau.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0714-9268, Denizli, Türkiye.

** Pamukkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü Doktora Öğrencisi E-mail: hilalbaytar4@gmail.com, ORCID:0009-0003-0546-2685, Denizli, Türkiye.

Bu bağlamda Körfez Şeyhliklerinin diğerlerine kıyasla erken bir dönemde ortaya çıkan Kuveyt Ulusal Meclisi'ni konu edinen çalışmamız, Kuveyt'in kabile temelli geleneksel monarşik yapısından modern bir ulusal meclis sistemine geçişini mümkün kılan iç dinamiklerin ve uluslararası etkilerin analizini sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Kuveyt, El Sabah, 1962 Anayasası, Konsey/Meclis, Kuveyt Ulusal Meclisi.*

ABSTRACT

Kuwait, strategically located among the Gulf countries, shares borders with Iraq and Saudi Arabia and spans an area of 17,818 square kilometers. Its political legitimacy is rooted in the Islamic teachings and tribal traditions prevalent in the Arab world, which have guided the development of Kuwait's distinctive governance model. From the mid-18th century onwards, the administrative structure of Kuwait was shaped under the leadership of the Al-Sabah family, part of the Utub tribe, which migrated from the interior of the Arabian Peninsula and established dominance in local governance. By the early 19th century, Kuwait's emirs accepted an autonomous status under the Ottoman Empire, adopting the title *kaymakam* and flying the Ottoman flag on their ships. However, the 1899 Protectorate Agreement signed by Emir Mubarak with Britain marked a turning point, bringing Kuwait under British protection. Following World War I, Britain expanded its influence in the region, effectively severing Kuwait from the Ottoman Empire and transforming it into a sheikhdom under British oversight.

In the political transformation process of Kuwait, the establishment of the Consultative Assembly in 1921 and the Legislative Assembly in 1938 stood out as important steps that formed the cornerstones of the parliamentary structure. The rapid development of the oil industry after World War II affected the economic and social structure of the country and accelerated the modernization process. This process, which began with the gaining of full independence on June 19, 1961, continued with the proclamation of the first constitution in 1962 and the opening of the National Assembly in January 1963, was a critical turning point that shaped Kuwait's modern political structure and made it one of the examples of parliamentary systems in the region.

In this context, our study, which focuses on the Kuwaiti National Assembly, which emerged at an earlier period compared to the other Gulf Sheikhdoms, aims to present an analysis of the internal dynamics and international influences that enabled Kuwait's transition from its traditional tribal monarchical structure to a modern national parliamentary system.

Keywords: *Kuwait, Al Sabah, 1962 Constitution, Council/Assembly, Kuwait National Assembly.*

Giriş

Dünya tarihinde bilinen ilk parlamento örneğinin, doğrudan demokrasinin uygulandığı Antik Yunan kent devletlerinden Atina'da ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Atina sisteminde, belirli bir yaşa ulaşmış her vatandaş, kura ile seçilerek meclise katılma hakkına sahipti. Bu meclis, Atinalıların toplumsal yaşamlarını ilgilendiren meselelerde

görüşlerini dile getirebilecekleri bir platform işlevi görmekteydi. Bu bağlamda, Atina demokrasisi, "Halk Meclisi (Ecclesia) üzerine kurulmuş bir yönetim biçimi" olarak tanımlanmaktadır (Kışlalı,1984;66). Meclisler, Atina Polisinde ortak karar alma mekanizması olarak işlev görmüştür.

Orta Çağ ise siyasi ve toplumsal düzenin halkın iradesinden çok, feodal beyler ve krallar tarafından kontrol edildiği bir gerileme dönemini temsil etmektedir. Bu dönemde toplumsal yapıyı şekillendiren kurallar, halkın değil, toprak sahibi soyluların belirleyici olduğu feodal bir düzen üzerine inşa edilmiştir. Feodal beyler, güçlerini pekiştiren meclisler aracılığıyla yönetimde söz sahibi olmuşlardır. Örneğin, parlamento kurum ve kavramının ilk defa ortaya çıktığı öncü ülkelerden biri olan İngiltere'de bu sistem, 7. yüzyıldan itibaren en yüksek soylulardan oluşan Witenagemot adlı meclis ile sürdürülmüş, Norman Kralı Fatih William'ın 1066'da İngiltere'yi ele geçirmesiyle bu meclis, Normanların da etkisiyle "Magnum Concilium" (Büyük Şura) adı altında daha geniş temsile dayanan bir yapıya dönüşmüştür. Magnum Concilium, toprak sahipleri, asilzadeler ve din adamlarından oluşarak bugünün İngiliz Parlamentosu'nun temelini atmıştır (Doğan, & Şentürk, 2017;364).

1215 yılında, monarşinin sınırsız yetkilerinden rahatsızlık duyan feodal güçler, krala *Magna Carta Libertatum*'u imzalatarak kraliyet yetkilerini sınırlamış ve monarşiye karşı önemli bir denetleme mekanizması oluşturmuşlardır (Beşe,2001;8). Her ne kadar *Magna Carta* doğrudan halkın haklarını savunma amacı taşımamış olsa da ilerleyen yüzyıllarda "1689 Haklar Beyannamesi, 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi, 1791 Amerikan Haklar Bildirgesi" gibi ulusal ve uluslararası belgelere ilham kaynağı olmuştur (Taşdöğen, 2021;121). *Magna Carta Libertatum* ile başlayan bu süreç, parlamenter sistemin evriminde önemli bir rol oynamıştır. Nitekim, 1265 yılında Magnum Concilium "Parlamento" adını almıştır (Tuzcuoğlu, 1996; 282). 1295'te Kral I. Edward tarafından, vergi toplama amacıyla geniş bir katılımı oluşturulan "Model Parlamento" ise İngiltere'de parlamentonun kesin kuruluşu olarak kabul edilmektedir.

İngiliz Parlamentosu'nda 14. yüzyılın ortalarından itibaren, soylu olmayan temsilcilerle (şehir ve kasaba temsilcileri) aynı salonda oturmak istemeyen baronlar ve kontlar, farklı bir salonda toplanmaya başlamışlardır. Bu gelişme, parlamentonun iki meclisli bir yapıya evrilmesine yol açmış ve böylece parlamento, "Üst Meclis" (House of Lords) ve "Alt Meclis" (House of Commons) olarak ikiye ayrılmıştır (Gözler, 2009;369). Kral, tıpkı Magnum Concilium'da olduğu gibi, soylular ve din adamlarından oluşan Lordlar Kamarası'na başkanlık etmeye devam etmiştir. Ancak küçük şövalyeler ve burjuva temsilcilerinden oluşan Avam Kamarası toplantılarına katılmamıştır (Doğan, & Şentürk 2017;365). Avam Kamarası'nda alınan kararlar, "Speaker" adı verilen sözcü aracılığıyla kendisine iletilmiştir. Bu noktada vurgulanması gereken bir husus, henüz parlamentonun yasama yetkisinin bulunmadığıdır; bu yetki 15. yüzyıla kadar kralın tekelinde kalmıştır.

İngiltere'de toplumsal yapı, giderek kapitalist ilişkilerin şekillenmesi bağlamında, 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızlı bir dönüşüm sürecine girmiştir. Feodal düzenin

çözülmesi ve sömürgecilik çağının sağladığı geniş ticaret olanakları, İngiltere'de yükselen burjuvazinin toplumsal ve ekonomik nüfuzunu artırmasına zemin hazırlamıştır. Bu ekonomik dönüşüm, 17. yüzyılda İngiltere'nin, sosyal ve siyasi çalkantılarla şekillenen iki büyük devrimi, “İngiliz İç Savaşı” ve “Şanlı Devrim” şeklinde adlandırılan olayların yaşanmasında önemli bir arka plan oluşturmuştur. Bu süreçler sonucunda parlamentonun üstünlüğü ilkesi güç kazanmış ve modern siyasi yapının temelleri atılmıştır.

Elizabeth'in 1603'teki ölümünden sonra, İskoç kökenli Stuart Hanedanı iktidara gelmiş ve ilk önemli gelişme 1648 Püriten devrimiyle sonuçlanan iç savaş olmuştur. İç savaştan galip çıkan parlamento yanlılarının zaferiyle I. Charles idam edilip kısa süreli Commonwealth rejimi kurulmuştur (Doğan, & Şentürk 2017;360-361). Bu idam, kralın mutlakiyetçi yönetim çabalarına darbe vurmuştur. İkinci önemli gelişme ise 1689'daki kansasız devrimdir; Katolikliği ve mutlakiyetçiliği diriltme çabasındaki II. James tahttan indirilmiş, birbirine muhalif partilerin (Troy ve Whig) birlikte hareketiyle Prenses Mary ve Orange Prensi William taç giymiştir. Parlamento üstünlüğü yeniden ve değişmemek üzere teyit edilmiş, kralın yetkileri, 1689 Haklar Yasası (Bill of Rights) ile sınırlandırılmıştır. Bu olaylar, İngiltere'de ilk burjuva devrimini ve meşruti monarşiyi doğurmuş, sanayi devriminin temellerini atmıştır. Ayrıca, İngiltere'nin istikrarlı yükselişi, Fransız İhtilali'nin ortaya çıkışında da dolaylı bir etki yaratmıştır (Bağçeci, 2020;20-21).

18. yüzyıl Aydınlanma-1789 Fransız İhtilali ve liberalizm çağıdır denilebilir. Özellikle ihtilal sonrası Avrupa'da yaşanan ve uzun süren çalkalanma bir yandan mutlak monarşilere ve soylu sınıflar ve ruhbana dayanan eski düzenin (Ancien Régime) yıkılışını hızlandırırken, artık yasa çıkarma yetkisini de tekellerine alan parlamentoların yükselişi dönemini de ifade etmektedir. Diğer yandan sanayi devrimi giderek diğer Avrupa ülkelerine yayılmıştır. İhtilal sonrası Avrupa'nın birçok ülkesinde halkın daha demokratik yönetimler talep ettiği 1830 liberal ayaklanmaları ve işçi sınıfının da etkili olduğu 1848 isyanları gerçekleşmiştir. Genel oy hakkı giderek yaygınlaşmış, halkın temsiliyeti artmış, bu durum parlamentolara girecek bireylerin de hem niteliğini hem de koşullarını değiştirmiştir. Ülkelerin sosyal ve siyasal farklılıkları sebebiyle yapıları değişmekle birlikte artık parlamentonun işlemediği ülkeler meşruiyeti şüpheli devletler olarak telakki edilmeye başlanmıştır (Altan, 2017;91).

Avrupa'daki bu gelişmeler, Osmanlı Devleti'nde ve onun egemenliği altındaki bölgeler üzerinde de önemli etkiler yaratmıştır. Her ne kadar padişahın yetkileri baskın olsa da 23 Aralık 1876'da kabul edilen anayasa ile meşruti monarşi resmi olarak benimsenmiş (Bucaktepe, 2015;46), 1909'daki Kanun-ı Esasi değişiklikleriyle parlamentonun etkinliği artmıştır.

Bağımsızlık Öncesi Dönemde Kuveyt'te Meclis Geleneğinin Doğuşu

Bugünkü sınırları itibarıyla kuzey ve batıda Irak, güneyde ise Suudi Arabistan ile çevrelenen Kuveyt'in siyasi tarihinde belirleyici bir rol oynayan El-Sabah Ailesinin kökenleri, 17. yüzyılın ortalarına kadar uzanmaktadır. "Utub" olarak adlandırılan aileler konfederasyonunun bir parçası olan El-Sabah Ailesi, Necid Bölgesinden Kuveyt'e göç ederek, ülkenin siyasi yapısının şekillenmesinde önemli bir süreci başlatmıştır (Küçük ve Bilge, 2003;35-36).

Kuveyt, 1534 yılında Kanuni Sultan Süleyman döneminde gerçekleştirilen Bağdat Seferiyle Osmanlı topraklarına dâhil edilmiştir. Ancak, Osmanlı Devleti'nin Kuveyt üzerindeki fiili hâkimiyeti 19. yüzyılda güçlenmiştir. Mithat Paşa'nın Bağdat Valiliği döneminde Kuveyt, Osmanlı'nın Basra Vilayetine bağlı bir kaza olarak yönetilmiştir (Murat,2013;309). 1899 yılında Şeyh Mübarek'in İngilizler ile imzaladığı anlaşma Kuveyt'in siyasi statüsünde dönüm noktası olmuştur. Görünürde Osmanlı toprağı olarak kalmaya devam eden Kuveyt, bu tarihten itibaren gerçekte İngiltere'nin himayesi altına alınmış ve 1914'te resmen işgal edilmiştir. 1961 yılına kadar süren İngiliz denetimi, bağımsızlık sonrası Kuveyt'in şekillenmesinde de rol oynamıştır.

Kuveyt'in 1961'de İngiltere'den bağımsızlığını kazanarak parlamenter sisteme geçişinden önce, karar alma süreçlerine katılım ve istişare mekanizmalarının kurumsallaşmasında etkili iki dönemeçten ilki 1921'de gerçekleşmiştir. Öncesinde emirlerin resmi olarak halkla istişaresi geleneğı bulunmasına rağmen Şeyh Mübarek'in, 1896'da kardeşlerini (Jarrah ve Muhammed) öldürerek iktidarı ele geçirmesi dengeleri değiştirmiştir. Şeyh Mübarek'in, gücü El-Sabah Ailesinde merkezileştiren, muhalifleri tehditle sindiren, tüccarların siyasi gücünü kırmaya çalışan, vergileri arttıran otoriter bir yönetim kurması özellikle tüccarlar arasında rahatsızlık yaratmıştır (Parlar, 2019;12). Aslında rahatsızlığın temelinde Şeyh Mübarek döneminde İngiltere ile imzalanan 1899 Anlaşması sonucu Kuveyt'in İngiliz protektorası haline gelmesi yatmaktadır. Nitekim Şeyh Mübarek, İngiltere'den sağladığı mali destek ve Irak'taki hurma plantasyonlarından elde edilen gelirler aracılığıyla tüccar sınıfına olan ekonomik bağımlılığını azaltmaya çalışmış ve bu yolla siyasi gücü yalnızca El-Sabah Ailesinde toplama çabası gütmüştür. Dolayısıyla 1899 Anlaşması, Kuveyt'teki güç dengelerini dış güçlerin desteğıyle pekişen otoriter bir yönetime doğru kaydirmiştir (Parlar, 2016;79). Yaşanan değişim öncelikle tüccar kesimi olmak üzere, Kuveyt'in önde gelen ailelerinin tepkisini çekmiştir

18. yüzyılın ortalarında Orta Arabistan (Necid Bölgesi), el-Hassa ve Irak'tan göç ederek Kuveyt'in siyasi hayatında etkili bir güç haline geldikleri kabul edilen tüccar ailelerinin tam sayısı kesin olarak bilinmemekle birlikte, İngiliz siyasi ajanı H. R. P. Dickson'un verdiği bilgiler ve 1921 ile 1938 yıllarındaki meclis üyeliklerindeki sayılara dayanarak, J. S. Ismael, 19 aileden bahsetmektedir. Ismael'in araştırmasında yer alan aile isimleri şunlardır: El-Halid, El-Zaid (El-Ganim ve El-Katami), El-Saif (El-Rumi and El-Şemlan), El-Badar, El-Celil, El-Salih (Canaat, El-İsa, El-Mutava, El-Sultan), El-Sakr, El-Mutayri, El-Nakib, El-Rüşeyd, El-Humazi, El-Muthaf, El-Süleyman, El-Merzuk, El-Osman, El-Adsani, Al-Ebreheem, El-Muhammad (Khalaf,1984; 93).

21 Şubat 1921'de Emir Salim'in ölümünün ardından El-Sabah Ailesi içinde iktidar mücadelesi patlak verdiğinde, tüccar aileler karar alma mekanizmalarında etkili olabilmek adına durumu fırsat olarak değerlendirmişlerdir. 24 Şubat 1921'de Nasır El-Bedir'in başkanlığında yapılan divaniyye toplantısında tüccar temsilcileri, yeni liderin seçim sürecine katılmak istediklerini belirterek, seçilecek hükümdarın aynı zamanda meclis başkanı olması yönündeki isteklerini içeren dilekçeyi El-Sabah Ailesine sunmuşlardır (Segal, 2012;131). Toplantının ardından iktidara geçen Ahmed El-Cabir (1921-1950) geleneksel istişare esaslarına bağlı kalarak, tüccarlarla uzlaşmaya dayalı bir yönetim kurmuştur (Alshayehi, 1988; 44). Böylece Şeyh Ahmed El-Cabir'in saltanatı tüccar topluluğuyla yapılan bir çeşit sözleşme neticesinde belirlenmiştir.

Kuveyt'te etkili grupların talepleri doğrultusunda, zenginler ile iktidar ailesinin temsilcilerinin katılımıyla gerçekleştirilen toplantıda, tarafların ortak uzlaşısını yansıtan bir tüzük hazırlanmıştır. Bu tüzük, ülke yöneticisinin seçimine dair gerginlikleri gidermeyi amaçlayan reformları ve yönetimin adalet ile ahlak ilkelerine dayalı bir şekilde sürdürülmesine yönelik düzenlemeleri içermektedir. Kuveyt tarihinde önemli bir dönüm noktası sayılan belge, ülkenin ilk reformist bildirgesi olarak kayıtlara geçmiştir (Ali, 1980;58).

Şeyh Ahmed El-Cabir'in meclisin kurulmasını kabulünün ardından Nisan 1921'de Kuveyt'in önde gelen tüccar ailelerini temsil eden 12 üyeli bir Danışma Meclisi (el-meclis el-istişari) oluşturulmuştur. Bu meclis, tüm üyeleri köklü tüccar sınıftan olacak şekilde emir tarafından seçilmiş ve başkanlığına kendisi de önemli bir tüccar olan Ahmed El-Sakr getirilmiştir. Konseyin altı üyesi Batı, altı üyesi ise Doğu Bölgesini temsil etmekteydi. Üyeler arasında Ahmed El-Sakr, Yusuf Bin Isa, El-Kinai, Ahmad Fahad El-Halid, Abdulrahman El-Nakib, Ahmed El-Humaidhi, Hilal El-Mutairi, İbrahim Bin Muthaf, Halifa Bin Shahin El-Ganim ve Abdulaziz El-Raşid gibi isimler yer almıştır (Alshayehi,1988;45; Zahrary,1982;401-402).

1921 Danışma Meclisi'nin kurulmasıyla birlikte şehrin büyüyen nüfusuna ve artan ihtiyaçlara yönelik belediye, eğitim, sağlık gibi alanlarda yan danışma organları oluşturulmuştur. İktidar ailesinden bir üyenin başkanlık ettiği bu organlar, haftalık toplantılar düzenleyerek yönetime rapor sunmuş, ancak yasama yetkisine haiz olmamıştır (Abdul Reda, 1991;268). Kuveyt toplumunda ilk kurumsallaşmış temsil biçimini oluşturan 1921 Danışma Meclisi, tüccar sınıfı açısından karar alma süreçlerine katılmak için nüfuzlarını kullandıkları bir yapı olarak düşünülmüştür. Meclis, yönetim ve karar alma süreçlerine katılım hususunda iş birliği için Emir'in desteğini almış, politikalarını ve hedeflerini koordine etmek amacıyla düzenli toplantılar gerçekleştirmiştir. Ancak kişisel çekişmeler ve üyeler arasındaki düşünce farklılıkları nedeniyle beklenen liderlik rolünü sergileyememiştir. Sıklıkla yaşanan kavgalar ve deneyim eksikliği gibi sebeplerle birkaç ay içinde işlevsiz hale gelerek, toplantılarını sona erdirip, kendiliğinden dağılmıştır. Bu hususta meclis mensuplarından Abdulaziz El-Reşid de liyakat esası dikkate alınmadan yalnızca toplumdaki iktisadi güç veya itibarlarına göre atanmış üyelerin meclisin

başarısızlığına yol açtığını iddia etmiştir (Alshayeji,1988;45). Emir ve zengin sınıflar tarafından atanan üyelere oluşan kısa ömürlü 1921 Danışma Meclisi ciddi bir başarı gösteremese de Kuveyt'te meclisli yönetim deneyiminin başlangıcı olması itibariyle önemli kabul edilmektedir.

Bağımsızlık öncesi dönemde, karar alma süreçlerine temsili katılımın kurumsallaşması yönünde atılan önemli adımlardan bir diğeri de 1938 yılında gerçekleşmiştir. 1930'lardan itibaren Kuveyt toplumunda toplumsal muhalefet yeniden belirginleşmiş, özellikle yönetici sınıfın gelir ve giderleri kayıt altına almaması, finans, adalet, eğitim, belediye hizmetleri, güvenlik ve sağlık gibi alanlardaki geri kalmışlık, çöl ve kıyı köyleri gibi dış bölgelerin idaresinde yaşanan yetersizlikler eleştiri konusu olmuştur. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı, inci ticaretinin çöküşü ve Suudi Arabistan'ın ticari boykotu gibi faktörler de Kuveyt'i derin bir ekonomik krize sürüklemiştir. Bu kriz ortamı, özellikle tüccar sınıfında yönetime karşı memnuniyetsizliği tetiklemiştir (Parlar, 2016;149).

1934 yılında Şeyh Ahmed El-Cabir ile Kuwait Oil Company (K.O.C) arasında imzalanan ve Kuveyt'in siyasi, sosyal yapısını etkileyen anlaşma sonrasında muhalefetin iktidara yönelik tepkisi daha belirginleşmiştir. Zira anlaşma vasıtasıyla petrol imtiyazından elde edilen telif hakları ve ücretler El Sabah Ailesinin bütçesine önemli bir katkı sağlayarak, tüccar sınıfının ödediği vergi ve gümrüklere bağımlılığı sona erdirmiştir. İki grup arasındaki ittifakın kopuşuna işaret eden bu gelişme, bir taraftan siyasi ve askeri otoritesine ek olarak, hükümdar ailesinin İngiliz desteğiyle iktisadi nüfuzunun da artmasını sağlarken diğer taraftan uzun vadede Kuveyt'in Batılı kapitalist ülkelere olan siyasi ve ekonomik bağımlılığına yol açmıştır (Ali,1980;59-60).

Gerçek siyasi ve sosyal reformlara yönelik taleplerin yeniden gündeme geldiği, hükümdarın otokratik yönetiminin eleştirildiği bu dönemde, 1921'de olduğu gibi, siyasi alanda etkili olan tüccar sınıfının önde gelen isimleri, öncü konumlarıyla öne çıkmıştır. Bu tüccar grubu, kritik petrol gelirlerinden mahrum kalma olasılıklarının farkına vararak, bunun güçlerinin zayıflamasına yol açabileceğini görmüşlerdir. Bu bağlamda petrol imtiyazından elde edilen telif haklarının kamu hizmetlerine aktarılmadığına dair ortaya atılan iddialarla, Şeyh Ahmed El-Cabir'in yönetimine karşı şikâyet dilekçeleri hazırlayan tüccar grupları, iktidara karşı gelişen muhalefet hareketinin temellerini atmışlardır (Nakib, 2014; 726).

Muhalef hareketin 1938'den itibaren daha organize ve etkin bir şekilde faaliyet göstermesinde, 1921'deki meclis deneyimi ve tüccar sınıfının güçlü desteklerinin yanı sıra, Irak ile Kuveyt arasındaki gelişen iletişimin de önemli bir rolü olmuştur. El-Sabah rejiminden memnun olmayan Kuveytliler için bir sığınak olan Irak, ateşli milliyetçi kimliğiyle tanınan Kral Gazi'nin, burada öğrenim gören Kuveytli öğrenciler üzerindeki etkisiyle muhalefet hareketinin güçlenmesine katkıda bulunmuş ve 1938 Yasama Meclisi'nin kurulma sürecini hızlandırmıştır (Alshayeji, 1988; 47; Ali, 1980; 60).

Hükümdarın otoritesine karşı gelişen muhalefet karşısında iktidar, zaman zaman sert tedbirlere başvurmaktan kaçınmamıştır. Özellikle 1937'de Kuveyt gençliği arasında büyük bir popülariteye sahip olan ve aktivist kimliğiyle tanınan Muhammed El-Barrak, sokaklarda ve kamusal alanlarda iktidarın otoritelerini açıkça eleştirdiği için tutuklanmış ve ağır şekilde fiziksel şiddete maruz kalmıştır (Alebrahim, 2021/2022; 12).

Toplumsal muhalefeti yatıştırmaya yönelik kalıcı düzenlemelerin yapılamaması, kısa sürede hükümet karşıtlığının artmasına yol açmıştır. Bu atmosferde, Kuveyt'te siyasi ve sosyal reformları savunmak, milliyetçilik fikrini güçlendirmek, halkı Kuveyt'te parlamento talebinde bulunmaya yöneltmek amacıyla 12 kişiden oluşan El-Kitlah El-Vataniya (Milli Blok) adlı muhalif, gizli bir örgüt kurulmuştur (Khalaf,1984;97). Hükümet baskılarından kaçınmak için Irak'ı üs olarak seçen bu grup, Irak basınından geniş ölçüde yararlanarak takma isimlerle iktidar karşıtı yayınlar yapmış, kamuoyunu harekete geçirmiştir. Milli Blok, 3 Nisan 1938'de yayınladığı yedi maddelik reform programında; halkın eğitimi için çok sayıda okul açılması, devlet hastanesi kurulması, ekonomik koşulların iyileştirilmesi, Kuveyt'e yönelik Arap olmayan göçmen akışının durdurulması ancak Arap nüfusun ülkeye girişine izin verilmesi, diğer Arap ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesi, emirin toplumun tüm kesimleriyle işbirliği yaparak şikayetlere yanıt vermesi ve Irak ile işbirliğine gidilmesi gibi taleplere yer vermiştir (Alshayeji,1988;47-48 ; Ali, 1980;60-61).

Muhalefetin giderek güçlenmesi İngiltere'yi endişelendirerek meseleye müdahil olmasına sebebiyet vermiştir. Ancak İngiltere gerçek anlamda bir yasama organını savunmak yerine, geleneksel modele dayanan bir danışma konseyi önerisinde bulunmuştur. Bunun yanında 13 Haziran 1938 tarihinde, İngiltere'nin siyasi temsilcisi Gerald de Gaury, Şeyh Ahmed El-Cabir ve maiyetinin El Barrak'a karşı sergilediği kötü muameleye karşı eleştirilerini dile getirmiş, şeyhin halkıyla olan ilişkilerine daha fazla dikkat etmesini ve bir İngiliz danışman atamasını önermiştir. Ancak bu önerilerin olası İngiliz müdahalesine zemin hazırladığının farkında olan Milli Blok'un önde gelen isimlerinden El-Ganim, El-Sakr ve Süleyman El-'Adsani, şeyhe bir mektup göndererek gerçek bir yasama organı, yönetime daha fazla katılım taleplerinde ısrarcı olmuşlardır (Alebrahim, 2021/2022; 13).

Bu sırada iktidar ailesinde liberal, adil yaklaşımlarıyla tanınan aynı zamanda Ahmed El-Cabir'in kuzeni ve rakibi Velihaht Prens Şeyh Abdullah El-Salim'in Milli Blok'un taleplerine destek vermesiyle Kuveyt hareketinin devrimci bir tehde dönüşeceğini fark eden Şeyh Ahmed El-Cabir yasama organının kurulmasını kabul etmek zorunda kalmıştır (Al-Hamidah,2001; 43).

Şeyhin izninin ardından meclis seçimleri için oy kullanma hakkına sahip olacak Kuveyt halkının bir listesini hazırlamak üzere üç üyeden oluşan komite kurulmuştur (Al-Hamidah,2001; 43). Sonuç olarak, önde gelen tüccar ailelerden 14 üyenin seçilmesi amacıyla 150 ailenin katılımıyla 29 Haziran 1938'de gerçekleştirilen seçimlerin ardından temmuz ayı içerisinde göreve başlayan 1938 Yasama Meclisi'ne reform hareketinin en sıkı destekleyicisi olması nedeniyle Abdullah Salim El-Sabah başkan seçilmiştir

(Ulrichsen,2014;217). Seçimlerde çoğunluğu Kible tüccarlarına ait olan on dört sandalyeden sekizini ise Milli Blok temsilcileri kazanmıştır (Alebrahim,2021/2022;13).

Yasama Meclisi tarafından 5 maddeden oluşan ve bir bakıma Kuveyt'in proto-anayasası kabul edilen anayasal metin hazırlanarak emire takdim edilmiştir (Abdul Reda,1991; 268-269). 6 Temmuz 1938'de Kuveyt Şeyhi Ahmet El-Cabir El-Sabah tarafından onaylanan bu anayasal metin, bazı temel ilkelere yer vermekle birlikte modern anlamda güçler ayrılığı ilkesini tesis edememiştir (Baaklini,1982;362; Alshayeji,1988; 49). Bu düzenlemeye göre, devletin temel organlarının görevleri şeyh ve meclis arasında ortaklaşa yürütülecektir. Beş maddeden oluşan bu anayasal metin, şu hususları içermektedir:

1. **Egemenliğin Kaynağı:** Anayasanın birinci maddesi, egemenliğin kaynağını halk olarak belirlemiş ve halkın iradesinin seçimle belirlenen vekiller aracılığıyla temsil edildiğini vurgulamıştır.
2. **Yasama Yetkisi:** Meclisin bütçe (emirin özel mülkiyeti hariç), adalet, kamu güvenliği, eğitim, sağlık, kentleşme, olağanüstü hâl ve ülke menfaatleriyle ilişkili tüm konularda yasa yapma yetkisine sahip olduğu belirtilmiştir (md. 2).
3. **Ulusal ve Uluslararası Anlaşmalar:** Meclisin hem dış anlaşmalar hem de iç düzenlemeler (örneğin imtiyaz ve kira sözleşmeleri) üzerinde nihai karar mercii olduğu, bu anlaşmaların meclisin onayı ile bağlayıcılık ve hukuki geçerlilik kazandığı ifade edilmiştir (md. 3).
4. **Yargı Fonksiyonu:** Bağımsız bir yargı organı bulunmayan Kuveyt'te, anayasanın dördüncü maddesi uyarınca yargı yetkisi geçici olarak meclise devredilmiştir.
5. **Yürütme Yetkisi:** Yürütme yetkisinin ise yasama meclisi başkanı tarafından kullanılacağı öngörülmüştür (md. 5) (Parlar, 2016;150-151; Al- Hamidah, 2001; 44).

Hazırlanan anayasal metin iktidar ailesinin aleyhine olacak şekilde meclise geniş kapsamlı yetkiler tanımıştır. Bu sebeple şeyhin bu "temel kanunu" imzalayarak, aslında kendi gücünü sınırlamış olduğu ileri sürülmüştür (Alshayeji,1988; 49). Halk katılımının belirgin biçimde hissedildiği bu düzenlemeler, bazı yorumcular tarafından 1962 Anayasası'na kıyasla daha demokratik ve avantajlı olarak görülmüştür (Ali, 1980;61). Genel açıdan değerlendirildiğinde Kuveyt'in anayasal gelişim sürecinde bu belge hem siyasal katılımın artırılması hem de halk iradesinin temsil edilmesi açısından önemli bir dönemeç olarak görülmektedir.

1938 Yasama Meclisi, muhalefetin bağımsız kalkınma yolundaki talepleriyle uyum içerisinde, Kuveyt'in geleneksel yapısını dönüştürmeyi amaçlayan idari, hukuki ve ekonomik alanlarda kapsamlı reformlar gerçekleştirmiştir. Vergi ve gümrük sistemleri yeniden düzenlenmiş, yerel tekeller kaldırılarak işletmelere destek sağlanmış, kraliyet

ailesinin malları denetim altına alınarak gelirleri organize edilmiştir. Zorunlu çalıştırma sona erdirilmiş, göç-göçmenlik meselelerine sınırlamalar getirilmiş, ifade özgürlüğü gibi medeni haklar ilan edilmiştir. Eğitim ve sağlık sistemlerinin kurulmasıyla kalkınma sürecinin altyapısı oluşturulmuştur. İlave olarak iktidar ailesi için yeni bir maaş tarifesi belirlemiş ve emirin fonlarıyla kamu bütçesini ayırmak amacıyla finans departmanı kurmuştur. Eğitim, güvenlik ve adalet alanlarında başlatılan reformlar kapsamında emniyet teşkilatı ve mahkemelerde yolsuzluğa karışan personel tasfiye edilmiştir. Ayrıca altyapı geliştirilmiş, şehirleşme desteklenmiş, üç okul açılmış ve Arap öğretmenler istihdam edilmiştir. Yeni bir yargı sistemi kurulmuş, Arap olmayan göçmen akışını sınırlamak için önlemler alınmıştır. Bu düzenlemelerle yalnızca tüccar sınıfı değil, tüm toplumun çıkarları gözetilmiştir (Ali, 1980;61-62; Alshayeji,1988;49-50).

1938 Meclisi, Kuveyt toplum yapısında önemli yenilikler ve başarılar gerçekleştirmiştir. Hem getirdiği yenilikler hem de meclisin yasama işlevlerinin yanı sıra, dış politika ve petrol konularında da süreçlere müdahil tavrı şeyh ve İngilizlerin endişelerini arttırmıştır (Alshayeji,1988:50). Nitekim 1938 anayasa düzenlemesinin 3. maddesinde yer alan, "*Yasama Konseyi tüm anlaşmalar, imtiyazlar, antlaşmalar veya sözleşmeler için bir referans olup, ortaya çıkan her yeni konu konseyin onayı olmadan meşru olamaz*" ifadesine dayanarak meclis, Şeyh Cabir ile İngiliz siyasi temsilcisi arasında Kuveyt petroleri üzerindeki İngiliz yetkisini kuvvetlendirmek amaçlı yapılmış anlaşmaları reddetmiştir. Petrol şirketleriyle doğrudan temasa geçerek, 1934'teki petrol imtiyazını elinde bulunduran İngiliz-Amerikan ortaklığı K.O.C. ile Şeyh Cabir arasındaki yazışmaların detaylarının açıklanmasını talep etmiştir. Ayrıca, 1899 tarihli himaye anlaşmasının gizli şartlarının tartışılmasını istemesi, İngilizler nezdinde Yasama Meclisi'ni daha da tehlikeli bir konuma sokmuştur (Ali, 1980;62). Yasama Meclisi'nin petrolün ülkenin daha fazla yararına olacak şekilde kullanılması ve daha bağımsız hareket edebilme konusundaki sert tutumu, dönemin İngiliz temsilcisinde büyük bir kaygı yaratmış ve anayasal metni 1791 Fransa Ulusal Meclisi'nin bildirgesine benzetmesine yol açmıştır (Parlar, 2016;152).

Bu gelişmeler olurken İranlı ve Suriyeli iki sekreterinin, ülkeye daha fazla İranlı dahil etmeye çalışmak ve meclis karşıtı gizli faaliyetlerde bulunmak iddialarıyla suçlanmalarının ardından, şeyh bu iki kişiyi görevden almak zorunda kalmış, ancak yaşananlar Yasama Meclisi ile şeyh arasındaki ilişkileri daha da gerginleştirmiştir (Alshayeji,1988;50). Bu olay, meclisin artan nüfuzundan rahatsız olan şeyhe meclisi feshetme fırsatı sunmuştur. Nitekim yalnızca altı ay sonra 21 Aralık 1938'de meclis dağıtılmıştır (Alebrahim, 2021/2022;14). Böylece Kuveyt'in yasama kurumlarıyla ilgili ilk deneyimi sonlanmış, gerçek demokrasiye doğru atılacak adım engellenmiştir.

Meclisin kısa bir süre içinde dağıtılmasının ardında ise birkaç neden bulunmaktadır. İlk olarak, meclisin Kuveyt sisteminde yaratmaya çalıştığı hızlı değişimler ve karar alma süreçlerinde daha fazla söz sahibi olma çabaları, ülkedeki güç dağılımını tehdit eder nitelikte görülmüştür. Bir diğer neden ise dönemin Kuveyt toplumunda meclis kavramına

yönelik toplumsal bilinç eksikliğinin, halk desteğini sınırlı tutmuş olmasıdır. Bunların dışında İngilizlerin, yasama organının karar alma sürecinde aktif rol oynamasını çıkarlarına aykırı bularak karşı çıkmaları da etkili olmuştur (Zahrany,1982;403). Bütün bu etkenlerle, temsili katılımın kurumsallaştırılması yönündeki girişim başarısız olmuş ve Kuveyt'in bağımsızlık öncesi siyasal gelişimi gecikmiştir.

Her ne kadar başarısızlıkla sonuçlansa da 1938 Yasama Meclisi, Kuveyt'in parlamenter gelişimi üzerinde çok önemli bir etki bırakmış ve ülkenin bağımsızlık kazanmasının ardından başlayacak olan parlamenter yaşam dönemi için önemli bir adım teşkil etmiştir. Bu sebeple 1938 yılı "Konsey Yılı" olarak tarihe geçmiştir (Alshayji,1988;52).

İkinci Dünya Savaşı'ndan Kuveyt'in 1961'deki bağımsızlığına kadar olan dönemde, eğitim ve belediye işlerini denetleyen, ancak yetki devri yapılmamış çeşitli danışma komitelerinin zaman zaman ortaya çıktığı gözlemlenmiştir (Alshayji,1988;52). İngiliz, Hintli ve Arap uzmanlardan oluşan bu komiteler sadece danışmanlık rolü üstlenmiş, teknik konularda sağladıkları bilgilerle sınırlı kalmıştır. 1961 sonrasında ise bu komitelerin çoğu dönüşüm geçirmiştir. Emir'e yasama ve idari konularda yardımcı olacak Yüksek Konsey, 1962'de Bakanlar Kurulu'na dönüştürülmüş, 1958'de kurulan Teşkilatlanma Komitesi, 1961'de Yüksek Konsey ile birleşerek Ortak Konsey'e dönüşmüştür. Ayrıca, 1959'da kurulan İmar ve Ekonomik Kalkınma Konseyi, 1961'de Planlama Konseyi tarafından değiştirilmiştir (Baaklini, 1982;362-363).

Kuveyt'in Bağımsızlık Süreci ve 1962 Anayasasının Hazırlığı

1938-1939 meclis deneyimlerinin ardından, Mübarek El-Sabah'ın torunları arasında uzun süren bir iktidar ve otorite mücadelesi yaşanmıştır. Ahmed El-Cabir'in Yasama Meclisini feshederek Kuveyt'in ilk demokratik deneyimini bastıracağına dair tepkilerle başlayan mücadele, 1939'da iktidar ailesi içindeki bölünmeleri derinleştirmiştir. Gelişmeler hem halk arasında hem de siyasi elitler içinde tepkileri arttırınca İngiliz yetkililer çok geçmeden duruma müdahale etmiştir. İngilizler gerginliğin yatışması amacıyla, iktidar ailesi ve ileri gelenlerden oluşan atanmış bir konseyin kurulmasını önermiştir. Bu tavsiyeleri dikkate alan Şeyh Ahmed El-Cabir, Abdullah El-Sabah başkanlığında yeni bir danışma konseyi oluşturmuştur. Bu adım, hem Kuveyt içindeki güç dengelerini yeniden şekillendirmek hem de İngiliz etkisini dengeleme çabalarının bir yansıması olarak değerlendirilmiştir (Al-Najdi, 2014;176).

Mart 1939'da toplanmaya başlayan yeni danışma meclisi, Kuveyt'in servetinin paylaşımı konusunda üyeler ve başkan arasında ciddi fikir ayrılıklarına sahne olmuştur. Tartışmalar servetin iktidardaki aile içinde mi yoksa halk arasında mı dağıtılması gerektiği sorusu etrafında yoğunlaşmıştır. İngiliz siyasi temsilcisinin raporlarına göre, hazine bakanlığı hesaplarının incelenmesi sırasında yaşanan gerginlikler sonucunda iki üye istifa etmiştir. Artan anlaşmazlıklar nedeniyle meclis oturumları Temmuz 1940'ta üç aylık bir süreyle askıya alınmıştır. Bu geçici karar 7 Aralık 1940 tarihinde meclisin fiilen feshedilmesiyle sonuçlanmıştır (Al-Najdi, 2014;176-177).

Şeyh Ahmed El-Cabir'in, kendisine yöneltilen eleştirileri yatıştırmak amacıyla danışma meclisi açma girişimleri, ülkedeki genel gidişatı değiştirmekte yetersiz kalmıştır. Gelişen muhalif hareketler, Suudi Arabistan'ın reformlara dair endişeleri nedeniyle de sınırlanmıştır. Suudi Kral Abdülaziz İbn Suud, demokratik reformların Suudi halkı arasında benzer talepler doğurmasından duyduğu korku nedeniyle Kuveyt'teki reformcu hareketleri kontrol altına almaya çalışmıştır. Bu bağlamda Suudi Arabistan, Kuveyt'in demokrasiye doğru ilerleyişini engelleyen gizli bir el olarak hareket etmiştir. Nitekim, Suudi Arabistan, 1938'de Yasama Meclisi'nin feshedilmesinden duyduğu memnuniyetin yanı sıra 1976 ve 1986 yıllarında Ulusal Meclis'in iki kez askıya alınmasını da desteklemiştir (Alshayji,1988;52).

Bu iç siyasi gerilimler yaşanırken 1932 yılından itibaren Kuveyt'te faaliyet göstermeye başlayan BP ve Gulf Oil şirketleri tarafından kurulan Kuwait Oil Company 1936 yılında Körfez'in kuzey kıyısında sondaj çalışmalarına başlamıştır. 1938 yılına gelindiğinde ise Burgan sahası olarak adlandırılan bölgede petrol arama faaliyetleri hız kazanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte, petrol arama faaliyetleri askıya alınmış olsa da ticari mahiyette petrol ihracatının Haziran 1946'da başlamasıyla Kuveyt'teki petrol sektörü savaş sonrası dönemde güçlenmeye devam etmiştir (Abdul Reda,1991;270). Üretim rakamları hızla artarak birkaç yıl içerisinde Körfez Bölgesinin en büyük petrol ihraç eden ülkesi haline gelmiştir.

İç ve dış politikada köklü sosyo-ekonomik ve siyasal dönüşümlere neden olan petrol ihracatı Kuveyt için hayati bir gelir kaynağına dönüşmüş ve bu süreçte muhalif hareketlerin güçlenerek daha örgütlü bir yapıya kavuşmasına zemin hazırlamıştır. Petrol kazançlarının dağılımı konusundaki tartışmalar, muhalefetin toplumun geniş kesimlerinden destek bulmasını sağlamıştır. İngiliz Protektorasının hâlâ devam ettiği bu dönemde muhalefetin temel hedefleri, bağımsızlığın sağlanması ve yasama organının kurulması aracılığıyla halkın karar alma süreçlerine etkin katılımını gerçekleştirmek olmuştur. Petrolden elde edilen gelirlerin yalnızca İngiliz kapitalistleri ve onların iş birliği içindeki yönetici elitler tarafından değil, toplumun daha geniş kesimleri tarafından da paylaşılması hedeflenmiştir.

1947'de Hindistan'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından İngiltere, Körfez'in yönetimini Hindistan'dan Londra'daki Dışişleri Bakanlığı'na devretmiştir. Bu değişim, savaş sonrası süreçte petrolün önem arz etmeye başlamasıyla İngilizlerin daha müdahaleci bir tavır takınmasını da beraberinde getirmiştir. Körfez bölgesindeki petrol kaynaklarını stratejik çıkarlarının merkezine yerleştirerek bölgeye yönelik politikalarını yoğunlaştıran İngiltere, Körfez yöneticilerinin petrol gelir fazlalıklarını İngiliz ekonomik çıkarlarına entegre etmelerini sağlamak amacıyla petrol şirketlerini birer araç olarak kullanmıştır. Bu koşullarda Kuveyt, bölgedeki en büyük petrol gelirine sahip ülke olarak İngiltere'nin sermaye birikimi ve sterlin bölgesine katkısı açısından kritik bir rol üstlenmiştir (Çavuşoğlu, 2018;51-52).

1950'lerin başından itibaren artan petrol gelirleri Kuveyt'in sosyo-ekonomik yapısını dönüştürerek siyasi güç dengesini, derinden etkileyerek önemli bir değişim sürecine işaret etmiştir. Petrol şirketleriyle anlaşmaya başlayana kadar İngiliz yetkililerle olan ilişkilerde pasif rol üstlenmiş olan Körfez yöneticileri için petrol imtiyazları, yeni bir dönemi başlatmış, böylece şeyhlerin imzaları ve kararları petrol ticaretinin önemli parçaları haline gelmiştir (Çavuşoğlu,2018;52). Emir, bu yeni zenginliğin tek yöneticisi ve sahibi olarak konumlanması, geleneksel "ortak yönetim" modelini zayıflatmıştır. Ekonomik faaliyetlerin tamamen yeniden şekillenmesinde devletin başat aktör haline gelmesiyle yöneticinin nüfuzu önemli ölçüde artmıştır. Geleneksel tüccar ailelerinin ekonomik rolleri genişerek, bu aileler devlet ihalelerine bağımlı hale gelmiştir (Alnajjar, 2000;243-244).

Tarihsel olarak, petrol öncesi Kuveyt'te ekonomik ve politik olarak baskın grup Sünni Hadar tüccarlarının petrol sonrası dönemde de emirlere karşı sürdürülebilir, örgütlü ve başarılı bir siyasi muhalefet yürütebilecek potansiyel grup olabileceği fark edilmiştir. Bu sebeple emir ve tüccar aileler arasında zenginlik karşılığında resmi gücün takas edilmesine dair zımni bir anlaşma gerçekleştirilmiştir (Crystal,1989;433). Anlaşmaya göre; tüccar ailelerden bazıları, petrol gelirlerinden pay almayı kabul ederek karar alma sürecine katılma konusundaki tarihsel haklarından feragat etmişlerdir. Geline nokta iktidar ailesi ile tüccar ailelerini birbirine bağlayan eski iktidar koalisyonunun dağılmasıyla yeni bir siyasi kontrol modeli oluşmuştur (Crystal,1989;427). Tüccar kesim ekonomik ayrıcalıklar lehine siyasi haklarından vazgeçmeye teşvik edildikçe, muhalefet giderek daha az zengin yeni bir aydın kesime doğru ilerlemiştir.

Öte yandan İkinci Dünya Savaşı sonrasında İngiltere, Körfez Bölgesindeki etkinliğini sürdürmeye çalışırken, Orta Doğu'da denklemleri köklü bir şekilde değiştiren siyasi ve sosyal gelişmeler yaşanmıştır. Batı kapitalizminin özellikle de İngiltere'nin sömürgeci tutumuna ve Körfez'deki çıkarlarına karşı çıkan Arap milliyetçiliği ile komünizm hareketleri, Soğuk Savaş boyunca Körfez ülkelerinde güçlü bir şekilde etkili olmuştur (Çavuşoğlu, 2018;53). Nitekim 1952'de bütün havaalanları ve limanları İngiliz işgal ve kontrolünde olan Mısır'da yönetim değişmiş, Cemal Abdülnasır iktidara gelmiştir (Dursun,1993;297). Emperyalizm karşıtı bir lider olan Mısır devlet başkanı Nasır'ın sosyal adalet, Arap birliği ve modernleşme vurguları bölgedeki siyasi dinamikleri de etkilemiştir. 1956'da Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi üzerine İngiltere, Fransa ve İsrail'in düzenlediği askeri müdahale ise Nasır'ı Arap dünyasında lider konumuna yükseltmiştir. Bu süreçte 1949'da Lübnan'da kurulan ve 1950'li yıllarda Kuveyt'te de bir kolu ortaya çıkan Arap Ulusal Hareketi (N.A.M.) önderliğindeki muhalefet, Mısır Devrimi ve bölgedeki diğer dış etkenlerden beslenerek güçlenmiştir (Ali, 1980; 63). Mısır, Irak ve Suriye'deki üniversitelerde eğitim gören Kuveytli öğrenciler milliyetçi eğilimlerin taraftarı olmuştur (Alshayji, 1988;72).

1956'da Nasır yanlısı göstericileri dağıtma emrini vermeyi reddettiği için işini kaybeden eski bir polis şefi olan El-Katami, 1959'da Şuveyh Ortaokulu'nda (Shuweikh Secondary School,) yaptığı konuşma esnasında, anayasa ve bakanların yer aldığı demokratik bir

yönetime sahip olma zamanının geldiğine dair ifadeler kullanması nedeniyle hapse atılmıştır. (Ulrichsen,2014; 217) Böylece Kuveyt'teki Arap milliyetçilerini ve Nasır taraftarlarını pasifize etmek düşüncesi ve Irak'ın Kuveyt'i ilhak etme tehdidi, iktidardaki seçkinleri parlamenter sisteme geçiş noktasında ikna edici olmuştur (Alshayeci, 1988;71-72).

Kuweyt'te 1950'li yıllarda seçim yapılması yönündeki girişimler, yönetici sınıf, tüccar aileler ve genç, eğitilmiş bireylerden oluşan yeni siyasi gruplardan gelmeye başlamıştır. Bu girişimler, Arap dünyasındaki büyük siyasi değişimlerle—çoğu ülkenin bağımsızlık kazanması ve süper güçlerin bölgesel üstünlük için rekabeti— birleşerek demokratik reform çabalarını daha da güçlendirmiştir. Süreç, 1958'de Kuveyt'in kuzey sınırındaki Irak'ta gerçekleşen askeri darbe ile iktidarı ele geçiren General Abdülkerim Kasım'ın, Kuveyt'in Irak'a ilhak edilmesi gerektiğine dair açıklamalarıyla hız kazanmış ve Kuveyt yönetimini, iç birliğini güçlendirme amacıyla demokratik dönüşüme hız verme yoluna itmiştir (Ali, 1980;65).

Ancak Kuveyt'teki nüfuzunu ve ekonomik çıkarlarını kaybetme endişesi taşıyan İngiltere, bu durumu engellemek için kapsamlı bir stratejik plan devreye sokmuştur. İngiltere, Kuveyt'e siyasi bağımsızlık tanınacaksa, bu bağımsızlığın özellikle petrol sektöründeki ekonomik çıkarlarına zarar vermemesi için dikkatli bir politika izlemiştir. Petrol gelirlerinin Kuveyt halkı arasında dağıtılmasıyla büyük bir "tüketim odaklı orta sınıf" yaratılmasının hem siyasi muhafazakarlığı pekiştireceği hem de İngiltere ile Batı Avrupa'dan yapılan mal ithalatını artıracığı öngörülmüştür. Bu gelişmeler ışığında, Kuveyt'in bağımsızlık süreci hızlanmış ve 1961 yılında iktidar ailesi, halkın serbest seçimlerle yönetime katılmasına onay vermiştir (Ali, 1980;63-64). Gerekli gördüğü önlemleri alan İngiltere 1899 tarihli antlaşmayı feshetme kararı alarak, 19 Haziran 1961'de Kuveyt'in tam bağımsızlığını resmen tanımıştır (Zahrany,1982;401). Bağımsızlığını kazanan Kuveyt'te, seçilmiş bir yasama organı, bir anayasa ve güçler ayrılığı ilkeleri çerçevesinde bir yönetim yapısının oluşturulması öngörülmüştür.

Bu doğrultuda, 26 Ağustos 1961'de, Kuveyt'te büyük saygı gören ve "Anayasa'nın Babası" olarak kabul edilen Emir Abdullah El-Sabah (1950-1965), kurucu meclisin seçilmesi için bir kararname yayınlamıştır (Alnajjar, 2000;244). Bu meclisin temel işlevi, kalıcı bir anayasa taslağı hazırlamak ve geçici bir yasama organı olarak görev yapmaktır. Meclisin seçim hazırlıkları, yüksek konseye ve tüccar topluluğunun önde gelen liderlerinden oluşturulan 11 kişilik bir komiteye devredilmiştir. Yüksek Konsey ve tüccar komitesinden oluşan bu Ortak Konsey, anayasa uzmanlarının desteğiyle, kurucu meclis seçim yasasını hazırlamıştır. Emir Abdullah El-Sabah tarafından 7 Ekim 1961 tarihinde imzalanan bu yasa, Kuveyt'i nüfus dağılımına göre on seçim bölgesine ayırmış ve her seçmenin, kendi bölgesinde kaydını yaptırmasını zorunlu kılmıştır (Baz, 1981;148-149).

20 Aralık 1961'de kurucu meclis için yapılan genel seçimlerde, 74 aday 20 sandalye için yarışmıştır. Seçimlere ilişkin olarak, "batı dünyasında herhangi bir yerdeki kadar özgür olduğu ve yetkililerin sonuçları etkileme yönünde hiçbir müdahalede bulunmadığı"

yönünde bazı değerlendirmeler yapılmıştır. Kurucu meclisin ilk toplantısı, bağımsızlığın ilan edilmesinin üzerinden tam yedi ay sonra, 20 Ocak 1962'de gerçekleştirilmiştir (Baz, 1981;149,187). 11'i üst sınıftan olmak üzere 20 üyeden oluşan bu kurucu meclis, 11 Kasım 1962'de Kuveyt Devleti'nin daimî anayasasını ilan etmiştir (Abdul Reda,1991;272). 1962 Kuveyt Anayasası, Kuveyt'in siyasi kurumlarını ve yetkilerini belirleyip, sorumlulukları hükümet organları arasında paylaşmıştır. Anayasa, bir yandan geleneksel olarak benimsenen toplumsal yapıyı korumaya çalışırken aynı zamanda ciddi bir temsil sistemi sağlamayı da amaçlamıştır.

Anayasada, Kuveyt'in Arap-İslam mirasına ve karakterine vurgu yapılarak, bu değerlerin korunması talep edilmiştir. Kişisel ve toplumsal haklar, ırk, köken, dil ve din ayrımcılığına karşı teminat altına alınmıştır. Anayasa, toplumun temelleri olarak adalet, özgürlük ve eşitliği güvence altına alarak, vatandaşlar arasında iş birliği ve karşılıklı yardımı teşvik etmiştir. Kuveyt'teki hükümet sisteminin demokratik olacağı, egemenliğin halkta bulunacağı ve tüm toplumun belkemiği olarak ailenin korunması gerektiği beyan edilmiştir. Bunun yanı sıra, sosyal güvenlik, sosyal yardım, sağlık bakımı, eğitim ve çalışma imkânlarının garanti altına alınması da vurgulanmıştır (Alshayeji, 1988;79-80). Anayasada korunan kamu hakları arasında inanç, düşünce, basın ve iletişim özgürlüğü de yer almaktadır. Ayrıca, özel ve kamusal malların dokunulmazlığı vurgulanmış, bu mallara saygı gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir. Kanunda öngörülen haller dışında, yetkili izni olmaksızın veya bina sakinlerinin rızası alınmadan arama yapılması yasaklanmıştır. Bir sanığın suçluluğu ispatlanana kadar masum kabul edilmesi ve adil, yasal bir yargılama sürecine tabi tutulması anayasa ile güvence altına alınmıştır. Anayasa, Kuveyt vatandaşlarının sınır dışı edilmesini veya yurtdışından evlerine dönmelerinin engellenmesini de yasaklamaktadır. Sosyal adalet temelinde, ekonomik kalkınmanın, verimliliğin artırılmasının, yaşam standartlarının iyileştirilmesinin ve vatandaşların refahının sağlanmasının kanunlarla güvence altına alındığı ifade edilmiştir. Sosyal adalet, refah sisteminin ve kamu harcamalarının temel ilkesi olarak kabul edilmiştir (Alshayeji, 1988;80-81).

1962 Kuveyt Anayasası, barışçıl yollarla faaliyet gösteren sendika ve dernek kurma özgürlüğünü güvence altına almakla birlikte, siyasi partiler sorusunu belirsiz bırakmıştır. Zira siyasi partiler, yerli Kuveytlilerden ziyade yabancı Arap nüfusun çıkarlarına hizmet ederek, milli birlik ve beraberliğin bozulmasına yol açabilecek bir çatışma kaynağı olarak algılanmıştır. Ancak anayasada siyasi partiler açıkça teşvik edilmezken, yasaklanmamıştır da. Bu bağlamda zamanla devletin toprak bütünlüğünü veya ulusal egemenliğini tehlikeye atacak faaliyetlerde bulunmamaları kaydıyla hükümet onlara karşı olumlu bir tutum benimsemiştir (Baaklini, 1982;363-364).

1963 Kuveyt Ulusal Meclisi: Anayasal Düzenlemeler Bağlamında Yapısı ve Nitelikleri

Kuveyt Anayasası, 183 maddeden ibaret olup; devlet ve hükümet sistemi, Kuveyt toplumunun temelleri ve bileşenleri, kamu hakları ve görevleri, güç ve genel geçiş

hükümleri ile siyasi halefiyet olmak üzere beş ana başlık altında toplanmıştır (Alshayegi, 1988;79; Abdul Reda, 1991;273). Yine hükümetin kuvvetler ayrılığı ilkesine dayandığı, ancak bu kuvvetlerin anayasa hükümleri çerçevesinde iş birliği içinde hareket etmeleri gerektiği vurgulanmaktadır (Abdul Reda, 1991; 273). Bu çerçevede Kuveyt siyasi sistemi; devlet başkanı (emirlik makamı), yasama organı (Milli Meclis), yürütme organı (bakanlar kurulu ve idari birimler) ile yargı organı olarak dört ana kuruma ayrılmıştır. Anayasada yasama yetkisinin; emir ve Milli Meclis tarafından ortaklaşa kullanılması gerektiği belirtilirken, yürütme yetkisi ise emir ve bakanlar kuruluna verilmiştir. Yargı yetkisi ise emir adına mahkemelere aittir, yetkiler ayrıntılı şekilde tanımlanmıştır. Yasama yetkisiyle ilgili olarak, anayasada, “Milli Meclis tarafından kabul edilmedikçe ve emir tarafından onaylanmadıkça hiçbir kanunun ilan edilemeyeceği” ibarelerine de yer verilmektedir (Alshayegi, 1988;81).

Bu hükümlerden hareketle, 1962 Kuveyt Anayasasına göre yürütme yetkisine sahip devlet başkanı olarak emir, geleneksel parlamenter demokrasilerde olduğu gibi sembolik bir figür olarak tanımlanmamıştır. Devlet başkanı olarak, emirin dokunulmazlığı ilan edilmiş ve anayasanın 56. ila 78. maddeleri, ona geniş bir yelpazede yürütme, yasama ve diğer yetkiler tanımıştır. Bu yetkilerin bir kısmı münhasır iken, diğerleri ise hem Milli Meclis hem de Bakanlar Kurulu ile paylaşılmaktadır. Yürütme erkinde, emire yetkilerini Bakanlar Kurulu aracılığıyla kullanma hakkı tanınmıştır. Geleneksel uygulamalara göre Emir, başbakanı atama ve görevden alma yetkisine sahiptir. Atamalar Ulusal Meclis’in liderleri ve çeşitli toplulukların başkanlarıyla geleneksel istişareler sonucunda gerçekleştirilebilir. Bunlara ilaveten emir, başbakanın önerisi üzerine bakanları atama ve görevden alma yetkisine de sahiptir. Kabine, ülkenin genel politikasından emire karşı sorumlu iken her bir bakan, bakanlığının faaliyetlerinden dolayı hem Ulusal Meclis’e hem de emire karşı bireysel olarak sorumludur. Dış ilişkilerde ise emir, yabancı hükümetlerle antlaşmalar müzakere edebilir ve akdedebilir; ancak bu antlaşmalar, Ulusal Meclis’ten onay almadan geçerlilik kazanamazdı (Alshayegi, 1988;81-83).

Emir ayrıca mevcut veliahtın emirlik görevini üstlenememesi durumunda, kendisinin yokluğunda ülkeyi yönetecek bir vekil seçme hakkına sahiptir. Ancak vekaleten atanmış emirin, meclisin özel oturumunda yemin etmesi gerekmektedir. Emir, belirli olağanüstü durumlarda sıkıyönetim ilan etme hakkına da sahip olmakla birlikte bu tür bir eylemin on beş gün içinde meclisin onayına sunulması gerekmektedir. Sıkıyönetim kanunu üyelerin çoğunluğu tarafından onaylanmadıkça devam edemezdi ve bir kez onaylandıktan sonra dahi her üç ayda bir gözden geçirilmesi gerekli görülmüştür. Askeri anlamda da silahlı kuvvetlerin başkomutanı olan emir, tüm sivil ve askeri yetkilileri atama ve görevden alma yetkisine sahiptir. Bu kapsamda savunma savaşı ilan etme yetkisini kararname ile kullanabilir; ancak saldırı savaşı ilan etme hakkından muaf tutulmuştur (Baaklini, 1982;365).

Yasama yetkisi, daha önce belirtildiği gibi emir ve Milli Meclis’in ortaklaşa kullandığı bir yetkidir. Bu nedenle, anayasanın ilanını takiben 12 Kasım 1962’de Emir Abdullah El-

Salim yeni Ulusal Meclis için ilk seçim kanununu yürürlüğe koymuştur (Khalaf,1984;41-42). Seçim Kanunu'nun birinci maddesine göre, oy kullanma hakkına sahip olabilmek için kişinin aslen Kuveytli olması veya seçimden önceki on yıl içinde vatandaşlığa alınmış olması şartı getirilmiştir. 1966'da yapılan düzenleme ile bu süre yenilenmiş ve vatandaşlığa kabul edilen Kuveytlilerin oy kullanmaya hak kazanabilmeleri için Kuveyt'te en az 20 yıl ikamet etme şartı getirilmiştir. Seçmenlerin, erkek olmaları ve en az 21 yaşında olmaları kabul edilmiştir. Kuveytli kadınlar, silahlı kuvvetler ve emniyet teşkilatı mensupları ise oy verme işleminden muaf tutulmuştur. Ayrıca her seçmenin kendi bölgesinde kayıt yaptırması şartı getirilmiştir (Zahrany, 1982;406).

Kuveyt Ulusal Meclisi vekil adaylığı için, adayın sonradan vatandaşlığa kabul edilmemiş yerli bir Kuveytli olması, seçim günü itibariyle en az 30 yaşında olması ve Arapçayı akıcı şekilde konuşabilmesi gerekmektedir. Ayrıca, hakimler, savcılar, bakanlar ve idari kamu görevlilerinin, görevlerinden istifa etmedikçe aday olmaları yasaktır. Bu düzenleme, seçim sürecinin denetimini güvence altına almayı amaçlamaktadır. Kabine üyelerinin görev süreleri boyunca kamu ya da özel görevde bulunma yasağı, milletvekilleri için de geçerlidir. Bu nedenle, Ulusal Meclis üyeleri, görev süreleri boyunca kamu işlerinde veya kamu şirketlerinde görev yapamayacaklardır. Milletvekillerinin, hükümetle açık artırma, ihale veya zorunlu iktisap dışında ticari işlem yapması yasaklanmıştır (Alshayji, 1988;88).

Kuveyt anayasal sistemi, Ulusal Meclis'teki milletvekillerine, meclis içindeki tartışmalar ve komisyonlardaki konuşmalar sırasında ifade özgürlüğü ve parlamenter dokunulmazlık hakkı tanımaktadır. Eski milletvekilleri de Ulusal Meclis üyesi oldukları dönemde yaptıkları konuşmalar nedeniyle cezalandırılmaz veya sorumlu tutulamazlar. Anayasa, meclis toplantıları sırasında milletvekillerinin cezai yaptırımlara tabi tutulmaması için dokunulmazlık hakkını, açık suçlar hariç, genişletmiştir. Dokunulmazlığın yalnızca Ulusal Meclis oylamasıyla kaldırılabileceği kabul edilmiştir (Alshayji, 1988;88).

Ulusal Meclis tartışma, gensoru, oylama ve başkan (sözcü) ile komitelerin seçimine ilişkin kendi kural ve usullerini belirleme hakkını saklı tutmuştur. Genel seçimlerin ardından, Ulusal Meclis ilk oturumunu, meclis başkanı ve başkan yardımcısını, diğer idari yetkilileri ve bir yıl görev yapacak komite üyelerini seçmeye ayırmıştır. Anayasa, meclis başkanına, başkanlık, usul, yönetim, mali işler ve düzenin sağlanması gibi önemli yetkiler ve sorumluluklar vermiştir. Başkan, sözcülük rolünün yanı sıra, meclis ile hükümet ve diğer kurumlar arasında irtibat görevlisi olarak görev yapmış; meclis içindeki tüm bağlı kuruluşlara başkanlık etmek, düzeni ve güvenliği sağlamak, tüzük ilkelerini yorumlamak ve uygulamayı denetlemekten sorumlu olmuştur (Alshayji, 1988;88-91).

Ulusal Meclis ile arasındaki ilişki çerçevesinde, anayasa emire meclisi toplama, erteleme ve feshetme yetkileri tanımıştır. Emir, hükümet ile meclis arasında bir ihtilaf durumunda meclisi bir ay süreyle erteleyebilir ve meclisi feshetmesi halinde iki ay içinde seçim yapılmasını sağlamalıdır. Ancak seçim gerçekleşmezse eski meclis görevine devam eder. Ayrıca emir, kanunları onaylama ve yürürlüğe koyma yetkisine sahiptir. Meclis

tarafından sunulan tasarıları otuz gün içinde (acil durumlarda yedi gün) onaylamak ya da iade etmek zorundadır. Süre sonunda işlem yapılmazsa tasarı onaylanmış sayılır. Eğer tasarı reddedilirse, emir gerekçe sunmalı ve meclis üçte iki çoğunlukla veto kararını geçersiz kılsa emir, tasarıyı imzalamak ve yürürlüğe koymak zorundadır (Alshayji, 1988;83).

Anayasa, El-Sabah Ailesinin üyelerinin Ulusal Meclis'e aday olmasını yasaklamamışsa da aile, güçler ayrılığını korumak ve seçim sürecine müdahale eleştirilerinden kaçınmak amacıyla aday olmaktan kaçınmıştır. Ancak bu durum, ailenin siyasi etkisini ortadan kaldırmamıştır. Emirlik makamı, yaklaşık iki buçuk asırdır El-Sabah Ailesine aittir ve anayasa, "*Kuweyt, miras yoluyla geçen bir emirliktir; halefiyet merhum Mübarek El-Sabah'ın soyuna aittir.*" ifadesiyle bu durumu hukukten güvence altına almıştır. Ayrıca yasama yetkisi, emir ve Ulusal Meclis arasında paylaşılmış; kabinedeki El-Sabah Ailesi üyelerinin meclisin doğal üyeleri sayılması, yönetici ailenin gücünü pekiştirmiştir (Khalaf, 1984;84).

Bu yasal hükümler çerçevesinde 23 Ocak 1963'te Ulusal Meclis'teki 50 milletvekilini belirlemek için yapılan seçimlere 205 aday katılmış ve 16.889 Kuveytli seçmenin oylarıyla siyasi katılım ilk kez genişlemiştir. Seçim sonucunda 5 tüccar, 19 bedevi, 7 Arap milliyetçisi, 13 bağımsız kentli Sünni, 6 hükümet yanlısı Şii ve ilk kez temsil edilen çeşitli gruplar mecliste yer almıştır. Anayasa gereği, kabinedeki 15 bakanın meclise "de jure" (yasal olarak) üye olarak katılımıyla hükümeti destekleyen bir yapı oluşmuştur. Aynı ay içinde kabine kurulmuş ve bir milletvekili de kabineye atanmıştır (Alshayji, 1988;237).

İlk toplantısına 29 Ocak 1963'te başlayan Kuveyt Ulusal Meclisi (Meclis-i Ümmet), elli üyeden oluşan tek meclisli bir yasama organı niteliğinde olup, birinci yasama dönemi ilk oturumdan itibaren dört yıl (1963-1967) devam etmiştir (Zahrany,1982; 404-406;Baz, 1981;187).

Arap Ulusal Hareketi (N.A.M.), sosyo-ekonomik ve siyasi hedeflere ulaşmak için parlamenter süreci ve barışçıl değişimi benimseyerek, 1963 Ulusal Meclis çatısı altında sekiz milletvekili ile temsil edilmiştir. Bu katılım, muhalefetin taleplerini doğrudan meclis gündemine taşınmasına olanak tanımıştır. İlk önemli hamleleri, Kuveyt ile İngiltere arasında 1961'de imzalanan ve İngiltere'nin "*Kuweyt talep ettiğinde yardıma hazır olduğunu*" belirttiği muhalif hareketler için tehlike arz eden anlaşmanın iptali olmuştur. Ayrıca muhalefet, kabinenin çoğunlukla Şeyhler ve üst sınıf temsilcilerinden oluşmasını eleştirerek halkı daha kapsayıcı bir şekilde temsil edecek yeni bir hükümet talep etmiştir. Bu talepler, 1964'te daha geniş kesimleri temsil eden bir kabinenin kurulmasıyla sonuçlanmıştır (Ali, 1980;66).

Hükümet ile Ulusal Meclis arasındaki ilk çatışma 6 Aralık 1964'te Başbakan, yeni oluşturduğu kabineyi anayasal yemin töreni amacıyla parlamentoya sunduğunda başlamıştır. Milletvekillerinin bazıları kabinenin kurulmasına, üyeleri arasında

Anayasa'nın 131. maddesine aykırı olarak iş adamlarının da bulunması nedeniyle karşı çıkmışlardır. Hararetli tartışmaların ardından yirmi yedi milletvekili, kabinenin ulusal meclis önünde anayasa yemini etmesini engellemek amacıyla toplantıdan çekilmiştir. Hükümet ve Ulusal Meclisi arasındaki bu çıkmaz, bir aylık eski kabinenin istifası ve 3 Ocak 1965'te yeni bir kabinenin kurulmasıyla çözümlenmiştir (Baz,1981;189).

1965'te Ulusal Meclis'te, muhalif vekiller yeni bir petrol anlaşmasını protesto etmiştir. Protestolar, özellikle 1959-1964 yılları arasında sağlanan vergi gelirleri ve imtiyaz telif haklarının kaybı nedeniyle Kuveyt'in milyonlarca doları petrol şirketlerine kaptıracağına dikkat çekmiştir. Ayrıca muhalefet, İngiltere'ye olan bağımlılığın devam etmesine ve petrol anlaşmalarında İngiltere'nin aracılık rolüne de karşı çıkmıştır (Ali, 1980;66). Protestolar sonucunda anlaşma, 2 Mayıs 1967'de meclisin önerileri doğrultusunda gözden geçirilip, değiştirilerek onaylanmıştır. Bu gelişme muhalefet için kısmi bir başarı sayılmıştır. Ancak, ilerleyen yıllarda hükümete yakın milletvekilleri, kamu gösterileri yasakları, kültürel kulüp ve sendikalarla ilgili özgürlük kısıtlamaları, basın sansürü ve ayrımcı iş kanunları gibi anti-demokratik yasalarla gerçek eğilimlerini tekrar sergilemişlerdir (Ali, 1980;66-67; Alshayeji, 1988;242).

Ulusal Meclis çatısı altında yalnızca sekiz kişi ile temsil edilen muhalefetin sesinin daha gür çıkmasında basın yayın faaliyetlerinin katkısı, kamuoyunun aydınlatılıp, eğitilmesi amacıyla seminerler düzenleyen sosyal kulüplerin çalışmaları destekleyici olmuştur. Ancak hükümet, meclisin meydan okuyan duruşunu fark etmiş ve yetkilerini aştığını düşünerek muhalefete bir uyarı olması amacıyla "*Kuveyt'in ulusal güvenliğine zarar verebilecek veya tehdit olarak yorumlanabilecek materyalleri yayınlayan gazetelerin bir yıl süreyle kapatılmasını*" öngören yeni bir yasa çıkarmıştır. Bilhassa Arap gazetecilerine yönelik sıkı kısıtlamalar getirilmiş, Mısırlı ve diğer Arap gazeteciler sorgulanarak sürgün edilmiştir (Alshayeji, 1988;242).

Muhafazakâr ve muhalif vekiller arasındaki gerginlik, anayasa ve parlamentoyu güçlü bir şekilde destekleyen Emir Abdullah El-Sabah'ın Kasım 1965'teki ölümünün ardından artmış ve Aralık 1965'te atanan yeni kabine, ilerici milliyetçi milletvekillerinin itirazlarına rağmen kısıtlayıcı yasaları kaldırmamıştır (Alnajjar, 2000). 7 Aralık 1965'te, Dr. Ahmed El-Hatib'in önderliğindeki sekiz milletvekili (Ahmed El-Hatib, Casim El-Kitami, Raşid El-Tevhid, Sami El-Müneys, Ali El-Ömer, Süleyman El-Mutava, Abdul Razzak El-Halid ve Yakub El-Hamadi) hükümetin kısıtlayıcı yasalarını protesto etmek amacıyla istifalarını sunmuşlardır. Bu istifalar kabul edilerek 9 Şubat 1966'da yerlerine sekiz hükümet yanlısı milletvekili seçilmiş ve böylece hükümet, muhalif hareketi bastırmaya başlamıştır (Alshayeji, 1988;242-243).

Ulusal Meclis'in ortaya çıkışında İngiltere'nin etkisi tartışmalı bir konu olarak öne çıkmaktadır. Bazı görüşler, Kuveyt'te yasama kurumunun oluşturulmasında İngiltere'nin belirleyici bir rol üstlendiğini savunmaktadır. Bu görüşü destekleyenler iddialarını İngiltere'nin Körfez'den nihai olarak çekilmesinden önce William Luce tarafından ilan edilen dört temel koşula dayandırmışlardır. Bunlar; (1) Cemal Abdülnasır'ın Körfez

ülkelerindeki rejimleri değiştirme arzusuna ve Irak'ın Kuveyt'le ilgili bölgedeki emellerine karşı İran ve Suudi Arabistan arasında karşılıklı bir anlayışa varılması; (2) Suudi Arabistan liderliğinde Körfez ülkeleri arasında yakın ilişkiler geliştirilmesi; (3) Suudi Arabistan'ın, sınırlar ve vatandaşlık gibi konulardaki farklılıkları uzlaştırarak, bu farklılıkların yol açabileceği utanç verici durumlardan kaçınılması; (4) Körfez ülkelerinin siyasi liderlerinin halkın ihtiyaçlarını ve haklarını tanıyarak, bunları siyasi reformlar da dahil olmak üzere hayata geçirmeleri gerektiğidir (Khalaf,1984;42-43). Bilhassa Luce'un bu dördüncü koşuluna dayanarak, Kuveyt parlamenter sisteminin esasen İngiliz tasarımı olduğu sonucuna varmışlardır.

Kuweyt parlamentosuna yönelik bu iddiaların tam olarak gerçeği yansıttığı düşünülemez. İlk olarak Kuveyt'te yasama kurumlarının başlangıcı Luce'un önerilerinden evvel 1963'te gerçekteşmiştir. İkinci olarak, Luce'un önerileri, demokratik kurumların gelişmesini teşvik etmek bir yana, güçlü bir otoriter veya otokratik yönetim biçimlerine geçişi desteklemektedir. Üçüncü olarak, eğer Luce'un önerileri bölgede parlamenter sistemlerin kurulmasını amaçlıyorsa, diğer Körfez ülkelerinin yöneticilerinin bu önerilere neden ilgi göstermedikleri sorusu gündeme gelmektedir. Ayrıca 1921 ve 1938 yıllarında faaliyet gösteren meclis oluşumları dahi İngiltere tarafından endişeyle izlenmiştir (Khalaf, 1984;43-44). Bu açıdan değerlendirildiğinde Kuveyt'in yasama başarısını sadece İngiltere faktörüne dayanarak açıklamak Kuveyt'in tarihi geleneğinin etkilerinin göz ardı edilmesine yol açacaktır.

Sonuç

Ortadoğu ve Körfez Bölgesi, geçmişten günümüze stratejik, siyasi, kültürel ve iktisadi açıdan dinamik gelişmelere tanıklık etmiştir. Bölgedeki iç gelişmeler, küresel ilişkilerle iç içe geçmiş ve bu gelişmeler yalnızca bölgeyi değil uluslararası dengeleri de etkilemiştir. 19. yüzyıldan itibaren petrolün sanayi toplumları için değer kazanması, Ortadoğu ve Körfez'in dünya petrol rezervlerinin %65'ini elinde bulundurmasıyla bölgenin stratejik önemini artırmıştır. Kuveyt ise 1950'de 17 milyon ton olan ham petrol üretimini 1951'de 28 milyon tona yükseltip 1952'de de 41 milyon tona çıkararak ABD, Venezüella ve Rusya'dan sonra dünyanın dördüncü petrol üreticisi konumuna gelmiştir (Gürel,1979). Petrol, yalnızca bir ekonomik emtia olmanın ötesine geçerek, Ortadoğu'daki devletler arası ilişkileri, yönetimlerin petrol şirketleriyle bağlantılarını ve toplumsal muhalefet hareketlerini de şekillendiren ekonomi-politik bir unsura dönüşmüştür. Bu bağlamda, petrolün bulunması ve üretimi, Kuveyt'in tarihsel ve ekonomik gelişiminde belirleyici bir rol oynamıştır.

Petrol gelirlerindeki artış, bölgedeki muhalif hareketlerin Kuveyt'te de etkili olmaya başlamasına yol açmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası, petrol zenginliklerinin Kuveyt toplumu üzerinde oluşturduğu etki yargı, hukuk, siyaset, ekonomi ve sosyal alanda kayda değer ilerlemelere zemin hazırlamıştır. Bu gelişmeler, Kuveyt'in modern bir ülke profili kazanmasına ve siyasal taleplerin dönüşümüne neden olmuştur. Özellikle 1899 Anlaşması'nın zamanaşımı gerekçesiyle sonlandırılması için girişimler hızlanmıştır.

Yine petrol sektörü ve bölgedeki siyasi değişimlerin etkisiyle, Mısır, Irak ve Lübnan gibi ülkelerde öğrenim gören Kuveytli gençliği Arap milliyetçiliği gibi ideolojilerle tanışmış, bu da ülkede siyasi hareketlerin gelişmesine ortam sağlamıştır.

Körfez Bölgesindeki ülkeler dini, mezhepsel, etnik yapılar, iktisadi koşullar ve siyasal yönetim biçimleri açısından homojen bir görünüm sergilemekten uzaktır. Bu çeşitlilik içinde Ortadoğu'nun genelinde olduğu gibi Körfez ülkelerinde de etkinliğini sürdüren kabile geleneği devletler için hem çatışma hem de birleştirici bir unsur olarak önemli bir rol oynamıştır. Geleneksel monarşik anlayışın uzantısı olarak güçlü kabile ve ailelerle iş birliği yapmak iktidarın kalıcılığını sağlamak adına önemli görülmüştür. Kuveyt örneğinde, El-Sabah Ailesinin devlet yönetimindeki etkisi, bu durumu somut bir şekilde ortaya koymaktadır.

Bu yönüyle Körfez Bölgesindeki geleneksel ve muhafazakâr yönetimlerde, anayasal yönetim anlayışlarının, modern dünyanın dayattığı demokratikleşme ve özgürlük talepleriyle şekillendiği ileri sürülse de aynı geleneksel yapının Kuveyt örneğinde olduğu gibi modern devlet oluşumuna katkı sağladığı da gözlemlenmektedir. 1962'de anayasanın yürürlüğe girmesinden önce Kuveyt Emiri, halkının sorunlarına ve ihtiyaçlarına kendi perspektifinden olumlu yaklaşmış, ılımlı yaklaşımı yönetici ailenin itibarını korumasına da katkıda bulunmuştur.

Modern dönem öncesinde, yöneticiden beklenen nitelikler İslam doktrini ve bedevi geleneklerine dayandırılmıştır. Yöneticinin dürüst, cesur ve güçlü olması, adaletle yönetme sözü vermesi ve yönetme yeteneğini kanıtlanması esas alınmıştır. Bu bağlamda, El Sabah Ailesinin diğer yönetici ailelere kıyasla güçlü bir itibara sahip olması ve yöneticinin uzlaşmaya yatkın olduğunu kanıtlanması, Kuveyt'in bağımsızlık sonrası dönemde demokratik değerlerle uyum sağlamasını kolaylaştırmıştır. Kuveyt'in tarihsel olarak benimsediği danışma, uzlaşma ve toplum temelli pratikler, demokratik ideallerin hayata geçirilmesinde ve Ulusal Meclis'in oluşumunda belirleyici bir rol oynamıştır.

Netice itibarıyla 1963'te faaliyete başlayan Kuveyt Ulusal Meclisi, sosyal refah programlarını teşvik etme ve hükümet kurumlarının verimliliğini değerlendirme noktasında önemli bir rol üstlenmiştir. Aynı zamanda, ülkenin siyasi yaşamında farklı görüşlerin ifade bulabileceği yasal bir forum işlevi görmekte olan Ulusal Meclis, Körfez bölgesinde uzun süredir devam eden tek parlamenter süreç olarak önemli bir yer tutmaktadır.

Kuveyt'in Körfez Bölgesindeki diğer muhafazakâr ülkelerden daha radikal ve demokratik bir yaklaşım benimsemesi, liberalizme karşı temkinli bir tutum sergileyen devletler tarafından endişeyle karşılanmışsa da her şeye rağmen, Kuveyt'in anayasal sistemi ve Ulusal Meclis pratiği, bu ülkeler açısından da bir tür deneysel laboratuvar işlevi görmüştür.

KAYNAKLAR

- Abdul Reda, A. R. (1991). A summary of the legal and judicial system in the state of Kuwait, *Arab Law Qaterly*, 6(3), 267-279.
- Alebrahim, A. (2021/2022). The balancing powers in Kuwait in the 1938 majlis movement, *AlMuntaqa*, 4(2), 8-26.
- Al-Hamidah, K. (2001). *The Kuwaiti experience in exercising judicial review: A comparative study*, (10758669), [Doktora tezi, The University of Manchester]. Proquest Dissertations& Theses Global.
- Ali, M. H. (1980). *Oil and dependent development a case study of Kuwait*, (1317087), [Yüksek lisans tezi, The Faculty of Pacific Lutheran University]. Proquest Dissertations& Theses Global.
- Al-Nakib, F. (2014). Public space and public protest in Kuwait, 1938–2012, *City*, 18 (6), 723-734.
- Al-Najdi, A. A. (2014). *Shaikh Abdullah Al-Salim Al-Sabah, 1895-1965*, Arab And Islamic Studies, University Of Exeter.
- Alnajjar, G. (2000). The challenges facing Kuwaiti democracy, *Middle East Journal*, 54 (2), 242-258.
- Alshayehi, A. (1988). *Democratization in Kuwait: The national assembly as a strategy for political survival*, (8816382), [Doktora tezi, The University of Texas at Austin]. Proquest Dissertations& Theses Global.
- Altan, C. (2017). 1960-1980 dönemi parlamenterlerin sosyolojik özellikleri, *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 1 (1) 90-99.
- Baaklini, A. I. (1982). Legislatures in the gulf area: The experience of Kuwait, 1961-1976, *International Journal of Middle East Studies*, 14 (3), 359-379.
- Bağçeci, Y. (2020). İngiltere’de 1832 parlamento reformu, *Researcher Social Science Studies*, 8 (2), 17-39.
- Baz, A. A. (1981). *Political elite and political development in Kuwait*, (8119893), [Doktora tezi, The George Washington University], Proquest Dissertations& Theses Global.
- Beşe, A. (2001). *İngiliz siyasal sistemi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Bucaktepe, A. (2015). Birinci ve ikinci meşrutiyet anayasalarında öngörülen devlet modelleri hakkında bir değerlendirme, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (42).
- Crystal, J. (1989). Coalition in oil monarchies: Kuwait and Qatar, *Comparative Politics*, 21 (4), 427-443.

- Çavuşoğlu, E. (2018). *From protectorate to partnership: Britain's foreign policy toward the Persian Gulf (1971-1991)*. (504321), [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi]. Yök Tez Merkezi.
- Doğan, K. C. & Şentürk, S. H. (2017). İngiltere'de on yedinci yüzyıl devrimler çağı ve parlamentarizmin gelişimi doğrultusunda bütçe hakkı, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14).
- Dursun, D. (1993). Cemal Abdünnâsır. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 7, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 296-301.
- Dursun, D. (2010). Ortadoğu'nun ekonomik, sosyal ve siyasi yapı özellikleri üzerine genel tespitler, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (50), 1231-1273.
- Gözler, K. (2009). İngiltere'de parlamento neden ve nasıl ortaya çıktı: Malî hukukun anayasa hukukundan eskiliği üzerine bir deneme (Ertuğrul Akçaoğlu (ed), Prof. Dr. Mualla Öncel'e Armağan I, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları içinde) 365.
- Gürel, Ş. (1979). *Orta Doğu petrolünün uluslararası politikadaki yeri*, Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Khalaf, J. M. (1984). *The Kuwait national assembly: A study of its structure and function*. (8501705), [Doktora tezi, The State University of New York at Albany]. Proquest Dissertations & Theses Global.
- Kışlalı, A. T. (1984). Eski Yunan'da demokrasi ve demokratik düşünce. *Amme İdaresi Dergisi*, 17(1), 63-67.
- Küçük, C.; Bilge M. (2003), Kuveyt, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 27, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 36-38.
- Murat, T. (2013). Kuveyt üzerinde Osmanlı-İngiliz mücadelesi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(1), 307-316.
- Özbudun, E. (1968). İngiltere'de parlamento egemenliği teorisi, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 25(1), 59-79.
- Parlar, D. S. (2019). Petrol öncesi dönemde Kuveyt siyaset tarihi (1750-1930). *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* (43), 243-254.
- Parlar, D. S. (2016). *Petrolün ülke politikalarına etkisi: Kuveyt örneği*. (431312). [Doktora tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi]. Yök Tez Merkezi.
- Segal, E. (2012). Political Participation in Kuwait: Dīwāniyya, Majlis and Parliament, *Journal of Arabian Studies*, 2 (2), 127-141.
- Taşdöğen, S. (2021). Temsilsiz vergi olmaz ilkesi bağlamında Magna Carta'ya farklı bir bakış. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (40), 120-142.

- Tuzcuoğlu, A.G.F. (1996). Demokratik parlamenter sistemin beşığı İngiltere'nin tarihinden ilginç anekdotlar, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*,1(1), 279-288.
- Ulrichsen,K. C. (2014). Politics and Opposition in Kuwait: Continuity and Change, *Journal of Arabian Studies* 4 (2), 214–30.
- Zahrany, S. F. (1982). *Political Representation İn İslam*, (8306546), [Doktora tezi, The Catholic University Of America]. Proquest Dissertations& Theses Global.